

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ Social Media & Διαδίκτυο

ΤΑ ΚΙΝΗΤΑ, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η υπολογιστική νέφος και παρυφών και τα κρυπτονομίσματα είναι μόνο κάποια από τα παραδείγματα των ψηφιακών καινοτομιών που ήδη επηρεάζουν τη ζωή μας. Η πανδημία του κορωνοϊού αποτελεί απλά μια υπενθύμιση για το πώς η τεχνολογία μάς βοηθά καθημερινά. Πολλοί από μας μπορέσαμε να δουλεύουμε, να παρακολουθούμε διαδικτυακά μαθήματα, να βλέπουμε την οικογένεια και τους φίλους μας και να κάνουμε τα ψώνια μας. Με λίγα λόγια, η δύσκολη κατάσταση που βιώνουμε έγινε πιο εύκολη χάρη στην τεχνολογία. Πρέπει, όμως, να είμαστε ειλικρινείς όσον αφορά τον ρόλο της τεχνολογίας. Ενώ μας παρέχει τεράστιες ευκαιρίες, ταυτόχρονα επηρεάζει τα δικαιώματά μας και κάποιες φορές μπορεί ακόμη και να ελέγχει τον δημοκρατικό διάλογο, σε μια εποχή που οι δημοκρατίες είναι ευάλωτες σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο. Έχουμε παρατηρήσει ότι τα ψηφιακά μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για τη διάδοση της παραπληροφόρησης, ιδίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, σε πρωτοφανή κλίμακα και με πρωτόγνωρη ταχύτητα και ακρίβεια στόχευσης. Παρατηρούμε, για παράδειγμα, συντονισμένες εκστρατείες παραπλη-

© Βιέρα Γιούροβα
Αναπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αρμόδια για τις Αξίες και τη Διαφάνεια

Να διαμορφώσουμε την ψηφιακή επανάσταση ώστε να αντιμετωπίσουμε τη σκοτεινή πλευρά της

ροφόρησης υπέρ του Κρεμλίνου και κατά των συμφερόντων της Ευρώπης, οι οποίες δημιουργούν ένα κλίμα μίσους και φόβου, υπονομεύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στη δημοκρατία και προσπαθούν να επηρεάσουν τις εκλογές στην Ε.Ε. Με τον κορωνοϊό οι εκστρατείες αυτές ενισχύθηκαν και έγιναν πιο επικίνδυνες, διότι διακυβούνται η υγεία και η ζωή των ανθρώπων. Πρόσφατα, μάλιστα, η Ρωσία απαγόρευσε σε εμένα και σε άλλα 8 άτομα την είσοδο στο έδαφός της. Όσον αφορά το πρόσωπό μου, αυτό πρέπει εν μέρει να οφείλεται στο ότι αξιολόγησα με ειλικρίνεια τον ρόλο της στις εκστρατείες παραπληροφόρησης.

Στην Ευρώπη έχουμε επίγνωση της σοβαρότητας της κατάστασης και πρέπει να αρχίσουμε να αμυνόμαστε. Ωστόσο, είμαστε αντιμέτωποι με μια πρόκληση: πώς να παρέμβουμε αποτελεσματικά χωρίς να παραβούμε τη θεμελιώδη αρχή της ελευθερίας του λόγου. Στο σημείο αυτό οφείλω να υπογραμμίσω ότι δεν πρέπει και δεν πρόκειται να εισαγάγουμε κανέναν είδος λογοκρισίας.

Για πρώτη φορά, διαθέτουμε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο βραχυπρόθεσμης και πιο μακροπρόθεσμης αντιμετώπισης αυτού του κινδύνου. Για παράδειγμα, θέλουμε να ενδυναμώσουμε τους χρήστες ώστε να κατανοούν καλύτερα τις υπηρεσίες που χρησιμοποιούν και, εφόσον το επιθυμούν, να επηρεάζουν τη ροή των πληροφοριών. Θέλουμε να ενισχύσουμε την ικανότητα των εμπειρογνομώνων να αξιολογούν και να εντοπίζουν την παραπληροφόρηση. Επεξεργαζόμαστε, επίσης, σειρά άλλων μέτρων για να κατανοήσουμε τις μεθόδους και να περιορίσουμε τα εργαλεία που χρησιμοποιούν αυτοί που προωθούν τις εκστρατείες. Θέ-

■ **Η ΘΕΩΡΙΑ** της «πολιτισμικής ηγεμονίας», την οποία διατύπωσε ο Ιταλός φιλόσοφος Αντόνιο Γκράμσι τη δεκαετία του '30, μπορεί στην εποχή της να είχε παρερμηνευτεί, αλλά η βασική της σύλληψη όσον αφορά την επίδραση του πολιτισμού στη συμπεριφορά, τις αξίες και την πολιτική παραμένει επίκαιρη όσο ποτέ. Θα μπορούσε, μάλιστα, να υποστηρίξει κανείς ότι σήμερα, χάρη στην πανταχού παρούσα τεχνολογία, ο έλεγχος που ασκεί η πολιτισμική ηγεμονία στην πολιτισμική πολυμορφία είναι ασφυκτικότερος από ποτέ. Η θεωρία του Γκράμσι αποκάλυψε τον τρόπο με τον οποίο η άρχουσα τάξη ελέγχει την κοινωνία όχι μόνο μέσω των θεσμών της, αλλά και -κυρίως- μέσω της κυριαρχίας της επί του πολιτισμού. Οι πολιτισμικοί κανόνες παρουσιάζονται ως αυτονόητοι και αιώνιες αλήθειες, εκθέτοντας τις αποκλίνουσες απόψεις στον περιγέλο και στον κοινωνικό εξοστρακισμό. Σήμερα, θα λέγαμε ότι το αφήγημα ορίζεται και ελέγχεται από αυτούς που έχουν την εξουσία.

Με πρόσφατες αποφάσεις του, το εποπτικό συμβούλιο του Facebook παρέιχε έρευνα στο δυτικοκεντρικό πολιτισμικό πρότυπο, το οποίο ευαγγελίζεται η τεχνολογία. Οι εν λόγω αποφάσεις βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην παραδοχή ότι όλες οι ηθικές, δεοντολογικές ή άλλου είδους κρίσεις 1) είναι ή θα πρέπει να είναι ίδιες σε όλο τον κόσμο και 2) θα πρέπει να αντανακλούν τις αμερικανικές ή «δυτικές» αξίες και κανόνες. Αυτό το πρότυπο οικουμενικότητας, ωστόσο, εδράζεται στον απεριόριστο χαρακτήρα της τεχνολογίας και όχι σε κάποιο προβληματισμό ή σε μια φιλοσοφική ανάλυση της ορθότητας των πεποιθήσεων. Το πρότυπο επιδιώκει την ηθική αναγνώριση και στήριξη του στα ανθρώπινα δικαιώματα. Πολλοί πιστεύουν ότι η προώθηση ομοιομορφων πολιτισμικών αξιών αποτελεί κατά κάποιον τρόπο «υποχρέωση απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα», διότι τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η ελευθερία του λόγου, είναι από τη φύση τους οικουμενικά. Η σύγκυση της οικουμενικότητας της τεχνολογίας με την οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμπαρασύρει τη σφαίρα των πολιτισμικών αξιών στη δίνη των δυτικών κανόνων.

Πάρτε για παράδειγμα τις γυμνές φωτογραφίες. Το κατά πόσον κρίνονται ευπρεπείς ή όχι είναι ένα καθαρά πολιτισμικό φαινόμενο. Το θέμα δεν είναι η συγκεκριμένη απόφαση του εποπτικού συμβουλίου του Facebook, το οποίο ασχολήθηκε με γυμνές φωτογραφίες στο πλαίσιο εξετάσεων μαστού, αλλά το γεγονός ότι η εν λόγω ιδιωτική εταιρεία (και τώ-

Η εξελισσόμενη ψηφιακή επανάσταση επηρεάζει τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας και της δημοκρατίας μας. Βιώνουμε μεγάλο μέρος της πραγματικότητας πλέον μέσα από αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα και συχνά εισπνέουμε μια εικόνα διαστρεβλωμένη, ψεύτικη, ύποπτη. Μια εικόνα τόσο απλοϊκή, που φαντάζει πιστευτή, ή τόσο εντυπωσιακή, που μαζεύει χιλιάδες like και retweet, απέναντι σε μια αλήθεια που καλείται να δώσει την άνοιξη μάχη για το αυτονόητο: πίστευε μεν, ερεύνα δε. Η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα, με τη Realnews και σε συνεργασία με το Democracy & Culture Foundation κηρύττουν τον πόλεμο στην παραπληροφόρηση και ανοίγουν μια δημόσια συζήτηση περί «Δημοκρατίας στην ψηφιακή εποχή» με τέσσερα διαδοχικά αφιερώματα από τις 9 έως τις 30 Μαΐου.

Γιώργος Μοσχόβης -
Αν. Επικεφαλής της Αντιπροσωπείας
της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα

Η πολιτισμική ηγεμονία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

© Νταν Σεφέτ
Δικηγόρος με έδρα στο Παρίσι, ειδικευμένος στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο και στο Δίκαιο των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και ειδικότερα στο Δίκαιο της Τεχνολογίας των Πληροφοριών

ρα το εποπτικό της συμβούλιο) έχει αυτοανακρυχθεί αρμόδια να διατυπώνει οικουμενικές κρίσεις για ένα πολιτισμικά προσδιορισμένο ζήτημα. Ένα άλλο παράδειγμα δυτικοποίησης των πολιτισμικών παραδειγμάτων είναι η μη «ρύθμιση» των σαπρικών σκίτσων και της εξετυλιτιστικής μεταχείρισης θρησκευτικών προσωπικότητων. Τα ζητήματα αυτά έχουν κατά κάποιον τρόπο καταστεί ζωτικής σημασίας για την ελευθερία του λόγου. Η μη αναγνώριση της υπαρκτής διάστασης που έχει για άλλους πολιτισμούς ο ιερός χαρακτήρας των πεποιθήσεών τους δικαιολογείται με βολικό τρόπο, καταφεύγοντας στον «αγνωστικισμό» ως μια νέα οικουμενική πολιτισμική αξία. Στο όνομα της ελευθερίας του λόγου, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχρισαν εαυτούς θεματοφύλακες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά στην προσπάθειά τους να επηρεάσουν τους καταναλωτές έχουν σφετεριστεί το δικαίωμα να επιβάλουν τα δυτικά ήθη και αξίες σε άλλους πολιτισμούς. Πρόκειται σχεδόν για μια σύγχρονη μορφή του Πρόδου Περρωμένου και των πρωτείων των ατομικών δικαιωμάτων (καπιταλιστικό ήθος) έναντι των συλλογικών δικαιωμάτων - μια αναβίωση του παραδόξου που αντικατοπτρίζεται στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, που είχε ως αποτέλεσμα τη δεκαετία του '60 ο ΟΗΕ να εγκρίνει

δύο ξεχωριστές συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα: Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτι-

κά Δικαιώματα. Κανένα έθνος δεν έχει το δικαίωμα να θέτει τις αξίες και τους κανόνες του πάνω από των άλλων πολιτισμών και η αρχή αυτή αναπόφευκτα επεκτείνεται και στις σκιές των εταιρειών. Δυστυχώς, η ιστορία βριθεί από παραδείγματα των φρικτών συνεπειών που έχει μια τέτοια προσέγγιση. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που το 2005 εγκρίθηκε η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων, υπό την αιγίδα της UNESCO. Είναι επιτακτική ανάγκη να επανεξεταστεί σοβαρά η οικουμενικότητα των δυτικών κανόνων και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να υιοθετήσουν μια στάση σεβασμού της πολιτισμικής πολυμορφίας, εφαρμόζοντας περιφερειακά πρότυπα στα εδάφη όπου δραστηριοποιούνται ή τα οποία στοχεύουν. Αυτός ακριβώς είναι ο στόχος του «διαδικτυακού διαμεσολαβητή», ενός κρατικού θεσμού που θα παρέχει στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μη δεσμευτικές κατευθύνσεις σχετικά με τις τοπικές πολιτισμικές αξίες. Τον Σεπτέμβριο του 2020, το Συμβούλιο της Ευρώπης ενέκρινε σύσταση για τη δημιουργία τέτοιων διαμεσολαβητών. Πέραν της προστασίας των πολιτισμικών διαφορών, παρέχει στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ασφάλεια δικαίου, όταν πρέπει να λάβουν δύσκολες αποφάσεις σε περιπτώσεις που η ελευθερία του λόγου έρχεται αντιμέτωπη με επιβλαβές περιεχόμενο. Με μια τέτοια περιφερειακή ή πολιτισμική προσέγγιση θα μπορούσαν να τεθούν όρια στην εξδανικευμένη μέσω των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πολιτισμική ηγεμονία. Οι συνέπειες της αχαλίνωτης εξαγωγής δυτικών κανόνων είναι καταστροφικές για τις παραδόσεις, την αρμονία μεταξύ των γενεών, τον κοινωνικό ιστό και συνοχή, καθώς και την εθνική ταυτότητα, τις τοπικές γλώσσες, την καλλιτεχνική έκφραση και τα πιστεύω.

Σε συνεργασία με

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΗΣ ΤΟΥ ATHENS
DEMOCRACY FORUM

Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα

λουμε, επίσης, να περιορίσουμε τα οικονομικά οφέλη από την παραπληροφόρηση. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, διαθέτουμε ειδικές ομάδες δράσης, οι οποίες παρακολουθούν και αξιολογούν την εμφάνιση και τον αντίκτυπο των εκστρατειών παραπληροφόρησης από το εξωτερικό. Στην περίπτωση πολύ ισχυρών εκστρατειών παραπληροφόρησης με δυνητικά επικίνδυνες επιπτώσεις, μπορούμε ακόμη και να ενημερώσουμε τα κράτη-μέλη ενεργοποιώντας το λεγόμενο σύστημα έγκαιρης ειδοποίησης. Εργαζόμαστε, επίσης, για την επιβολή οικονομικών κυρώσεων στους δράστες επανειλημμένων εκστρατειών από το εξωτερικό, σε συνεργασία με τα κράτη-μέλη, όπως έχουμε ήδη κάνει κατά των δραστών κυβερνοεπιθέσεων. Δεν πρόκειται για ασήμαντο ζήτημα, διότι σήμερα καθημερινά διαβάζουμε ή βλέπουμε ειδήσεις και βίντεο που διαδίδουν ψεύδη σχετικά με τον κορωνοϊό, όπως ότι η Ε.Ε. καθυστερεί επίτηδες την έγκριση του ρωσικού εμβολίου Sputnik-V ή ότι ο εμβολιασμός σκοτώνει και ότι εντάσσεται σε ένα σχέδιο για τη μείωση του πληθυσμού. Σημαντικό στοιχείο της άμυνάς μας είναι η παροχή ακριβών και επαληθεύσιμων πληροφοριών από αξιόπιστες πηγές. Αυτό αποτελεί έργο των αρμόδιων Αρχών (π.χ. των υπουργείων Υγείας και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας). Έχουμε συνάψει συμφωνία με τις μεγαλύτερες ψηφιακές πλατφόρμες, προκειμένου να αφιερώσουν ειδικό χώρο σε αυτές τις αποδεδειγμένες και αξιόπιστες πληροφορίες. Ταυτόχρονα, οι διαδικτυακές πλατφόρμες επιδεικνύουν μεγαλύτερη εγρήγορση και αφαιρούν το πλέον κατάφωρα ψευδές περιεχόμενο, σύμφωνα με τους δικούς τους κανόνες. Πριν ακόμη εμφανιστεί ο κορωνοϊός διαπραγματεύτηκα με τις πλατφόρμες για τη δημιουργία του Κώδικα κατά της Παραπληροφόρησης, ενός εθελοντικού εργαλείου του Twitter, του Facebook, του Google, του YouTube και άλλων παγκόσμιων πλατφορμών, ώστε να δώσουν μεγαλύτερη σημασία στην παραπληρο-

φόρηση και να ανοίξουν για τους εμπειρογνώμονες και τους ερευνητές. Κατά τις επαφές μου με αυτές τις εταιρείες αποκόμισα την εντύπωση ότι οι πλατφόρμες δεν χαίρονται ιδιαίτερα που έχουν γίνει δίαυλοι παραπληροφόρησης. Γι' αυτό και η συνεργασία με τις ψηφιακές επιχειρήσεις είναι εξαιρετικά σημαντική. Αποτελούν μέρος του προβλήματος και πρέπει να αποτελέσουν μέρος της λύσης. Γι' αυτό, σύντομα (στις 26 Μαΐου) θα παρουσιάσουμε τη βάση (καθοδήγηση) του νέου Κώδικα, διότι οι πλατφόρμες δεν μπορούν να επιτηρούν τον εαυτό τους και πρέπει να είναι πιο ανοιχτές, ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τι συμβαίνει πίσω από τον πίνακα των αλγορίθμων. Τέλος, πρέπει να αναφέρω τον σημαντικό ρόλο των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης που εργάζονται επαγγελματικά και αντικειμενικά βάσει στοιχείων και γεγονότων. Ως κοινωνία έχουμε ακόμη πολύ δρόμο να διανύσουμε για να γίνουμε πιο ανθεκτικοί απέναντι στη χειραγώγηση. Ίσως το πρώτο βήμα είναι απλά να συνειδητοποιήσουμε ότι όλα αυτά συμβαίνουν μπροστά στα μάτια μας, στις ψηφιακές μας οθόνες, και ότι δεν μας ωφελούν.

γράφει

ο ΜΙΧΑΗΛΣ ΚΑΤΡΙΝΗΣ*

*Κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος Κινήματος Αλληλαγής

Η δημαγωγία στην Πνύκα των κοινωνικών δικτύων

■ **ΜΕΓΑΛΗ** συζήτηση γίνεται για τη δημοκρατικότητα των social media, με φωνές να διαφωνούν για την ανάγκη μεγαλύτερου ελέγχου ή προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης. Τα κοινωνικά δίκτυα είναι εξορισμού δημοκρατικά. Ο καθένας μπορεί να εκφράσει τις απόψεις του -επί παντός επιστητού- ακόμα και αν αυτό υπερβαίνει την κοινή ή την επιστημονική λογική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η γιγάντωση του κινήματος της «επίπεδης γης». Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι η ραγδαία αύξηση των flatearthers τα τελευταία χρόνια επήλθε αποκλειστικά μέσω των κοινωνικών δικτύων. Υπάρχουν κανόνες

“ **Δεν υπήρχαν παλαιότερα δημαγωγοί; Σαφώς. Ομως ποτέ άλλοτε δεν είχαν τόσα φθηνά εργαλεία, τόσες τεχνικές παραπλάνησης και τέτοια πρόσβαση σε παγκόσμιο ακροατήριο όσο τώρα** ”

Προφανώς και ανάλογα με την πλατφόρμα, αλλά είναι πολύ λίγοι και αφορούν κυρίως σε υβριστικό ή πορνογραφικό περιεχόμενο. Η συζήτηση πρέπει να επικεντρωθεί όχι στο αν τα social media λειτουργούν με δημοκρατικούς όρους, αλλά στο βήμα που δίνεται στους δημαγωγούς της πολιτικής, οι οποίοι, μέσω συνθηματολογίας και fake news, επηρεάζουν, δυνητικά

και πραγματικά, ένα πολύ μεγάλο ακροατήριο. Δεν υπήρχαν παλαιότερα δημαγωγοί; Σαφώς. Ομως ποτέ άλλοτε δεν είχαν τόσα φθηνά εργαλεία, τόσες τεχνικές παραπλάνησης και τέτοια πρόσβαση σε παγκόσμιο ακροατήριο όσο τώρα. Πόσο μάλλον όταν οι ίδιοι οι αλγόριθμοι, κυρίως του Facebook, ευνοούν τις ακραίες απόψεις, τα συνθήματα ως άποψη και τα likes ως απόδειξη επιβεβαίωσης της πληροφορίας. Πήρε στον Χίτλερ 15 χρόνια, μέσα από ένα υπερσύγχρονο για την εποχή σύστημα προπαγάνδας, να εξαπλώσει τη ναζιστική ιδεολογία σε ένα εκλόγιμο ποσοστό στη Γερμανία. Η ίδια ρητορική, η ίδια χυδαιότητα, σε ένα σαφώς πιο προηγμένο κόσμο και ενημερωμένο ακροατήριο, πήρε μόλις μερικούς μήνες ώστε να εξαπλωθεί παγκόσμια, με τη «νομιμοποίηση» στον δημόσιο διάλογο ακροδεξιών μορφωμάτων, όπως η Χρυσή Αυγή και η English Defence League, η επαναφορά στο προσκήνιο της Κου Κλουξ Κλαν στην Αμερική και διαφόρων νεοναζιστικών και νεοφασιστικών κινήματων, σε ολόκληρο τον κόσμο. Η μεγαλύτερη κατάχρηση, όμως, έγινε από πολιτικούς του «δημοκρατικού τόξου». Στην αέναη ψηφοθηρική προσπάθεια -και με την καθοδήγηση των social media experts- επέλεξαν τον εύκολο δρόμο. Να χτυπήσουν τη δημαγωγία... με δημαγωγία. Ο πολιτικός λόγος μετατράπηκε σε μια συνεχή αναζήτηση της ατάκας, με σκοπό μερικά likes και retweets. Οι πολιτικές προτάσεις περιορίστηκαν μόνο σε «sexu» θέματα που έχουν μεγαλύτερη απήχηση σε συγκεκριμένα κοινά, ενώ οι δύσκολες αποφάσεις μπήκαν στο ντουλάπι, υπό τον φόβο των «κακών σχολίων»! Εντέλει, είναι εύκολο να απομονώσεις μια δίλωση, μια αποστροφή του λόγου και να στοχοποιήσεις έναν πολιτικό αντίπαλο. Είναι ακόμα ευκολότερο να «ταγκάρεις» αυτόν τον αντίπαλο και να δημιουργήσεις «ιντερνετική κόντρα». Ίσως το ευκολότερο όλων είναι να «ποστάρεις» πιασάρικες ατάκες, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα. Το δύσκολο, πάντοτε, ήταν και παραμένει το να παράγεις πολιτική, χωρίς να καταφεύγεις στη δημαγωγία...

Μέσα στα 5 λεπτά που χρειαστήκατε για να φτάσετε σε αυτή τη σελίδα...

Μιλάμε για πολλά posts, swipes, scrolls, likes, downloads, views, shares και stories.

Αλλά τι ακριβώς σημαίνουν όλα αυτά;

ΠΟΙΟΣ ΕΛΕΓΧΕΙ ΑΥΤΑ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ΠΩΣ ΤΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΚΑΙ ΒΑΣΕΙ ΠΟΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ;

Lewandowsky, S., Smillie, L., Garcia, D., Hertwig, R., Weatherall, J., Egidio, S., Robertson, R.E., O'connor, C., Kozyreva, A., Lorenz-Spreen, P., Blaschke, Y. and Leiser, M., Technology and Democracy: Understanding the influence of online technologies on political behaviour and decision-making, EUR 30422 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-24088-4 (online)